

До питання розгляду справ про військові адміністративні правопорушення в умовах російської агресії

Чистоклетов Леонтій¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2025	Право	342.9

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15210506>

Анотація. Сучасні проблеми розгляду справ про військові адміністративні правопорушення набувають особливої актуальності, зміст якої в адміністративній науці потребують подальшого удосконалення.

У статті зазначено, що не зважаючи на оптимізацію обороноздатності ЗСУ, з введенням режиму воєнного стану та оголошенням загальної мобілізації, стрімко збільшилась кількість адміністративних правопорушень та злочинів, вчинених військовослужбовцями, що суттєво впливає на їх дисципліну та дотримання законності.

На підставі аналізу міжнародного, національного законодавства щодо характеристики понять «воєнний злочин», «військовий злочин» та «військове адміністративне правопорушення» вказано на їх не сумісність. З цього приводу доведено, що статтями 402-435⁻¹ КК визначено перелік військових злочинів, а у КУпАП в ст.ст. 172⁻¹⁰ - 172⁻²⁰ - військові адміністративні правопорушення.

Окреслено види військових правопорушень, які автор поділяє на загальні та спеціальні. До загальних військових правопорушень відповідно до частини 1 ст. статті 15 КУпАП відносяться правопорушення, за вчинення яких військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів притягаються на загальних підставах. Спеціальні військові правопорушення зазначаються у главі 13-Б КУпАП.

Вказано на ряд недоліків, який підтверджується браком достатньої наявності доказової бази, яка проявляється з порушенням змісту складання протоколу та відсутності складу адміністративного правопорушення, що свідчить про незаконні дії посадових осіб, які ініціювали та здійснювали вказане провадження. А також з урахуванням небезпечності вчинення правопорушення, пов'язаного з розпиванням алкогольних напоїв або вживанням наркотиків, психотропів чи аналогів доведено про нагальну потребу в прийнятті відповідної відомчої інструкції (порядку) щодо оформлення і складання матеріалів про військові адміністративні правопорушення, передбачені статтею 172⁻²⁰ КУпАП.

На підставі аналізу відомчих нормативно-правових актів визначено порядок складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення, звернено увагу на перелік посадових осіб, які наділені повноваженнями щодо складання протоколів про порушення військового законодавства та розгляду справ про військові правопорушення, вчинених

¹ доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», <https://orcid.org/0000-0002-3306-1593>

військовослужбовцями, військовозобов'язаними та працівниками вільнонайманого складу.

При оцінці недоліків і прогалин здійснення проваджень у справах про військові адміністративні правопорушення, надано пропозиції щодо їх подолання та оптимального вирішення.

Ключові слова: військові адміністративні правопорушення, російська агресія, військовослужбовці, військовозобов'язані, ЗСУ, протокол про адміністративне правопорушення.

On the issue of considering cases of military administrative offenses in the context of Russian aggression

Abstract. The problems of considering cases of military administrative offenses are becoming particularly relevant today, and their research in administrative science requires further improvement.

The article states that despite the optimization of the defense capabilities of the Armed Forces of Ukraine, with the introduction of martial law and the announcement of general mobilization, the number of administrative offenses and crimes committed by military personnel has rapidly increased, which significantly affects their discipline and compliance with the law.

Based on the analysis of international and national legislation on the characteristics of the concepts of "war crime", "military crime" and "military offense", their incompatibility is indicated. In this regard, it is proven that Articles 402-435-1 of the Criminal Code define a list of war crimes, and in the Code of Administrative Offenses in Articles 172-10 - 172-20 - military administrative offenses.

The types of military offenses are outlined, which the author divides into general and special. General military offenses, in accordance with Part 1 of Article 15 of the Code of Administrative Offenses, include offenses for which servicemen, conscripts and reservists during their training are prosecuted on general grounds. Special military offenses are specified in Chapter 13-B of the Code of Administrative Offenses.

A number of shortcomings are indicated, confirmed by the lack of sufficient evidence, which is manifested in the violation of the content of the protocol and the absence of the elements of an administrative offense, which indicates the illegal actions of the officials who initiated and carried out the specified proceedings. And also, taking into account the danger of committing an offense related to drinking alcoholic beverages or using drugs, psychotropic substances or analogues, it is proven that there is an urgent need to adopt a relevant departmental instruction (procedure) on the registration and compilation of materials on military administrative offenses, provided for in Article 172-20 of the Code of Administrative Offenses.

Based on the analysis of departmental regulations, the procedure for drawing up protocols and processing materials on military administrative offenses was determined, and attention was paid to the list of officials authorized to draw up protocols on violations of military legislation and consideration of cases of military administrative offenses committed by military personnel, conscripts, and employees of the voluntary composition.

When assessing the shortcomings and gaps in the implementation of proceedings in cases of military administrative offenses, proposals were made to overcome.

Key words: military administrative offenses, Russian aggression, military personnel, military conscripts, Armed Forces of Ukraine, protocol on administrative offense. them and find the optimal solution.

Вступ

Постановка проблеми. Не зважаючи на пригальмований процес перемир'я, між Україною та РФ, започаткований Д. Трампом, РФ продовжує нищити українське населення та її інфраструктуру. Проте, Україна, знаючи брехливий характер путіна, черговий раз підтверджує свою непохитну стійкість, обороноздатність та прагнення непохитно продовжувати боротьбу за нашу перемогу. За таких умов щодо захисту національного суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності зростає вагоме конституційне значення та актуальність Збройних Сил України (далі – ЗСУ України).

Україна з часів свого існування завжди пишалася мужністю своїх героїв і одним із священних обов'язків для всіх її громадян було служіння батьківщині, захист національної незалежності та неподільної її території.

Внаслідок повномасштабного вторгнення на територію нашої держави російського агресора, переважна більшість українського цивільного населення, добровільно демонструючи свою відданість національним інтересам та патріотизм, вступили у військове протистояння з російським окупантом. Стаючи військовослужбовцем, людина добровільно або примусово на виконання конституційного обов'язку, обмежується у використанні частини прав, якими користується цивільне населення (зокрема право вести бізнес, займатися політикою) та стає частинкою дуже чіткої системи з жорсткою вертикальною ієрархією. Водночас присвячуючи якийсь період свого життя військовій службі, людина продовжує мати право на життя та здоров'я, справедливий суд, правову допомогу [1].

Водночас в умовах російської агресії, головною проблемою залишається забезпечення військового правопорядку, пов'язаного з виконанням завдань під час проведення мобілізації, виконання військовослужбовцями обов'язків військової служби, виконання наказів під час ведення бойових дій, бойових розпоряджень тощо. В цих умовах потреба в удосконаленні адміністративно-юрисдикційної діяльності набирає особливої актуальності, посилення ролі якої дозволить ефективно протидіяти військовим адміністративним правопорушенням шляхом виявлення причин та умов їх вчинення, забезпечення виховання в дусі додержання законів та дисципліни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичному аналізу змісту адміністративного правопорушення було присвячено праці В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Б. П. Битяка,

В. В. Галунько, І. П. Голосніченка, Є. В. Додіна, А.П. Ключніченка, В. К. Колпакова, О.В. Кузьменко, Т.О. Коломоєць, О.І. Остапенка, І.М. Пахомова, В.В. Середи, О. В. Фесенко та багатьох інших науковців.

У дослідженні поняття та класифікацію військових адміністративних правопорушень можна виділити роботи С.І. Дячука, В.О. Заросила, В.В. Забарського, М.І. Карпенка, В.Ф. Кириченка, С.С.Корольова, О.І. Остапенка.

Однак умови війни змушують шукати нові підходи до розкриття основних проблем щодо провадження справ про військові адміністративні правопорушення, комплексний зміст яких, за допомогою адміністративно-процесуальних норм, повинен бути спрямованим на підвищення ефективності механізмів адміністративно-правового забезпечення відповідальності військовослужбовців та прирівняних до них осіб, що може стати основою для подальших наукових розробок.

Формулювання цілей статті. Мета цієї статті спрямована на дослідження особливостей розгляду справ про військові адміністративні правопорушення в умовах війни, визначення її проблематики й вирішення завдань щодо їх оптимізації.

Результати

ЗСУ, у зв'язку з постійним нарощуванням військової потужності РФ на всіх фронтах бойових дій, щоденно приймають оперативні рішення щодо недопущення подальшої окупації нашої території та ефективно виконують свої завдання із забезпечення стримування збройної агресії проти України, її відсічі та заходів, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

З метою оптимізації обороноздатності ЗСУ, указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, в якому, з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема, підзвітності та прозорості, мінімізації корупційних та інших ризиків, з посиленням механізмів демократичного цивільного контролю за процесом прийняття рішень визначено організаційно-правові заходи, спрямовані на удосконалення внутрішньої структури і функцій органів правопорядку та прокуратури, забезпечення їх раціональної побудови й спроможності ефективно виконувати свої функції шляхом оптимізації ресурсів відповідно до визначених законом повноважень [2].

Проте, не зважаючи на посилення ролі органів правопорядку, з введенням режиму воєнного стану та оголошенням загальної мобілізації, стрімко збільшилась кількість адміністративних правопорушень та злочинів, вчинених військовослужбовцями, військовозобов'язаних та резервістів що суттєво впливає на їх дисципліну та дотримання законності. Особливе занепокоєння викликає саме кримінальні провадження, зокрема, щодо воєнних та військових злочинів, характер вчинення яких на сьогодні набирає першочергового значення, і «Верховному Суду вдалося оперативно ідентифікувати й вирішити актуальні проблеми, що виникали в процесі розгляду відповідних категорій справ» [3].

Розглядаючи сутність та особливості адміністративного правопорушення стаття 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) визначає, що «Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність» [4].

Відповідно до «Інструкції з надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові адміністративні правопорушення та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту», затвердженої наказом Міністерства оборони України 29 листопада 2018 року № 604 від 29.11.2018 N 604, військове адміністративне правопорушення трактується як протиправна винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність військовослужбовця, за яку передбачено адміністративну відповідальність, визначену главою 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення [5].

Військовими кримінальними правопорушеннями, на підставі частини 1 статті 401 Кримінального Кодексу України (далі - КК), є кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [6].

Щодо співставлення трьох понять «воєнний злочин», «військове кримінальне правопорушення» та «військове адміністративне правопорушення» різниця між цими трьома поняттями у юридичній площині досить суттєва. Якщо до воєнного злочину притягуються злочинці за вчинення порушень законів та звичаїв війни і вони належать до сфери виключно міжнародного кримінального права. То відповідальність за

вчинення військового злочину чи військового адміністративного правопорушення настає за правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Українське законодавство не містить визначення поняття «воєнний злочин». У Кримінальному Кодексі України (далі- КК) в різних статтях уживаються лише терміни «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт», «воєнний стан».

Загальний перелік воєнних злочинів закріплений у Статуті Міжнародного кримінального суду (Римський статут) , ухвалений на дипломатичній конференції в Римі 17 липня 1998 року, який набрав чинності 1 липня 2002 року. Верховна Рада України 9-го скликання 21 серпня 2024 року ратифікувала Римський статут із заявою за статтею 124 щодо позбавлення юрисдикції МКС по статті 8 «Воєнні злочини» на 7 років [7].

До переліку воєнних злочинів, що становлять серйозні порушення Женевських конвенцій належать:

- умисне вбивство;
- катування і нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти;
- умисне заподіяння тяжких страждань чи серйозного каліцтва, завдання шкоди здоров'ю;
- незаконне, невмотивоване і широкомасштабне руйнування і привласнення майна, не викликане військовою необхідністю, скоєне щодо осіб та майна, що знаходяться під захистом Конвенцій;
- примус цивільної особи чи військовополоненого служити в збройних силах ворожої держави;
- позбавлення особи права на неупереджене і нормальне судочинство;
- незаконна депортація, переміщення цивільної особи;
- незаконний арешт цивільної особи; взяття заручників (стаття 50 ЖКІ , стаття 51 ЖКІІ , стаття 130 ЖКІІІ, стаття 147 ЖКІV) [8].

З метою, притягнення російського керівництва за воєнні злочини до відповідальності 4 березня 2022 року було проголошено Декларацію про створення Спеціального трибуналу для покарання злочину агресії проти України подібно до Лондонської декларації 1942 року, яка заклала основу для Нюрнберзького трибуналу.

Статтями 402-435⁻¹ КК визначено перелік військових кримінальних правопорушень, а у КУпАП в статтях 172⁻¹⁰ - 172⁻²⁰ - військові адміністративні правопорушення.

Досліджуючи сутність та особливості військових адміністративних правопорушень у період воєнного стану та в зоні проведення бойових дій, слід констатувати, що вони за своєю протиправною спроможністю деструктивно впливають на соціальні процеси та наділені певними специфічними ознаками. Ця специфіка, як показує практика протидії військовим адміністративним правопорушенням, має певну відмінність між військовослужбовцем та цивільною особою і характеризується:

- за складом правопорушення;
- правовим статусом;
- особливістю виконання завдання;
- умовами перебування (на передовій, оточенням) тощо.

Всі військові адміністративні правопорушення прийнято поділяти на загальні та спеціальні. Щодо загальних військових правопорушень, за частиною 1 [КУпАП](#), за вчинення військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також особами начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, служби

цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. Так само до загальних військових правопорушень КУпАП відносить адміністративні правопорушення, вчинених за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарних норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування у разі винесення термінового заборонного припису, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, за які зазначені особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах [4].

Як виняток, зважаючи на специфіку проходження військової служби, законодавець забороняє до зазначених осіб застосування громадських та виправних роботи та притягнення їх до адміністративної відповідальності у вигляді адміністративного арешту.

Крім вище зазначеного, КУпАП визначає також види відповідальності за спеціальні військові адміністративні правопорушення, які висвітлюються у главі 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» [4], а саме:

Таблиця 1. Статистика судових справ [9].

- відмова від виконання законних вимог командира (начальника) (стаття 172⁻¹⁰ КУпАП);
- самовільне залишення військової частини або місця служби (стаття 172⁻¹¹ КУпАП);
- необережне знищення або пошкодження військового майна (стаття 172⁻¹² КУпАП);
- зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (стаття 172⁻¹³ КУпАП);
- перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (стаття 172⁻¹⁴ КУпАП);
- недбале ставлення до військової служби (стаття 172⁻¹⁵ КУпАП);
- бездіяльність військової влади (стаття 172⁻¹⁶ КУпАП);
- порушення правил несення бойового чергування (стаття 172⁻¹⁷ КУпАП);
- порушення правил несення прикордонної служби (стаття 172⁻¹⁸ КУпАП);
- порушення правил поведження зі зброєю (стаття 172⁻¹⁹ КУпАП);
- розпивання алкогольних напоїв або вживання наркотиків, психотропів чи аналогів (стаття 172⁻²⁰ КУпАП).

Також аналіз вище вказаної статистики доводить, що починаючи з 24 лютого 2022 року найбільша кількість судових справ відображається за запитом статті 172²⁰ КУпАП (розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів). Друге місце судових справ відображається за запитом статті 172⁻¹¹ КУпАП (самовільне залишення військової частини або місця служби). У більшості за порушення цих норм застосовувалися арешт з утриманням на гауптвахті до п'ятнадцяти діб та штраф від 1700 грн. до 34 000 грн. [10].

Як було зазначено на VII Міжнародному кримінально-правовому форумі, лише у 2024 році суди України розглянули майже 4,4 млн справ. Значна їх частина стосується військовослужбовців, військовозобов'язаних та ветеранів російсько-української війни, зокрема осіб з інвалідністю. За останні два роки понад 200 тис. військовослужбовців було притягнуто до адміністративної відповідальності. За час повномасштабної війни за вчинення військових злочинів відкрито близько 100 тис. кримінальних проваджень, із яких вже 20 тис. військовослужбовців притягнуто до кримінальної відповідальності. Окрім цього, зареєстровано більше як 140 тис. воєнних злочинів, вчинених російськими військовими в Україні [3].

Проте, як свідчить судова практика, при розгляді справ про військові адміністративні правопорушення для повного та розгорнутого рішення судів інколи бракує достатньої наявності доказової бази, яка проявляється у порушенні змісту складання протоколу та відсутності складу адміністративного правопорушення, що свідчить про незаконні дії посадових осіб, які ініціювали та здійснювали вказане провадження.

Відповідно за недотримання вимог щодо складання протоколу про військові правопорушення суд або посадова особа, до компетенції яких належить ці справи, закриває їх і повертає цей документ на виправлення недоліків.

Основними підставами повернення на дооформлення протоколів про військові адміністративні правопорушення є:

- неправильно зазначене прізвище, ім'я та по батькові особи, що складає протокол, її посада та прізвище, ім'я та по батькові особи, яка притягається до відповідальності;
- неправильно зазначене місце вчинення правопорушення, що негативно впливає на територіальну підсудність та час і суть адміністративного правопорушення;
- відсутність належного переліку документів, або їх копій;
- наявність виправлень у протоколах про адміністративні правопорушення;
- відсутність пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності;

- відсутність підписів особи, яка складає протокол про адміністративне правопорушення та особи, яка притягається до відповідальності.

Крім вказаного, посилаючись на практику судами першої інстанції Миколаївської області та м. Миколаєва у період з 24.02.2022 до 01.09.2022, більшість справ про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 172-10- 172-20 КУпАП було закрито у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності [11, с.12].

Слід констатувати, що про кожний факт здійснення адміністративного правопорушення військовослужбовцем (військовозобов'язаним) надсилається інформація, процедура якої визначається наказами Міністерства оборони України (далі - МОУ) від 29 листопада 2018 року № 604 «Про затвердження Інструкції з надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові адміністративні правопорушення та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту» [12] та від 02 березня 2021 року № 54 «Про затвердження Змін до Інструкції з надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові адміністративні правопорушення та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту» [13].

З метою посилення відповідальності військовослужбовців за вчинення правопорушення 13 грудня 2022 року № 2839-IX був підписаний Президентом України Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці», в якому збільшено розміри штрафів за адміністративне правопорушення [14]. Крім того Законом було доповнено статтю 266-1 КУпАП «Огляд військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців Збройних Сил України на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції», в якій вказано, що <...> огляд проводиться посадовою особою, уповноваженою на те начальником органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або командиром (начальником) військової частини (установи, організації, підприємства, закладу, підрозділу), іншого утвореного відповідно до законів України військового формування, а також правоохоронного органу спеціального призначення, з використанням спеціальних технічних засобів та тестів» [14]. Проте, частина 4 вказаної статті доводить, що «У разі незгоди військовозобов'язаного та резервіста під час проходження зборів, а також військовослужбовця Збройних Сил України на проведення огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, уповноваженими особами з використанням спеціальних технічних засобів та тестів або у разі незгоди з його результатами огляд проводиться в закладах охорони здоров'я. Перелік закладів охорони здоров'я, яким надається право проведення огляду осіб на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, затверджується управліннями охорони здоров'я місцевих державних адміністрацій. Проведення огляду осіб на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, в інших закладах забороняється» [14].

Разом з тим, на нашу думку, враховуючи складність у розгляді справ, є нагальна потреба у прийнятті відповідної відомчої інструкції (порядку) щодо оформлення і складання матеріалів про військові адміністративні правопорушення, передбачені статтею 172-20 КУпАП.

Розглядаючи особливості розгляду справ військових адміністративних правопорушень у наказі МОУ від 23 жовтня 2021 року № 329 «Про затвердження Інструкції зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення» [15] (далі - Інструкція), встановлено механізм складання протоколів про військові адміністративні правопорушення щодо військовослужбовців Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту, які вчинили військові адміністративні правопорушення, передбачені главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» КУпАП, надсилання до районних, районних у місті, міських, міськрайонних судів протоколів та інших матеріалів про військові адміністративні правопорушення, а також порядок їх обліку в органах військового управління, військових частинах, військових навчальних закладах та установах Збройних Сил України, органах управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (далі – Служба правопорядку), органі управління, військових частинах та установах Державної спеціальної служби транспорту.

Слід зазначити, що згідно статті 2 розділу 1 Інструкції право на складання протоколу про військове адміністративне правопорушення щодо військовослужбовця (військовозобов'язаного) мають:

- командири (начальники) військових частин (військових навчальних закладів, установ) щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;
- командири (начальники) підрозділів, які уповноважені на те командиром (начальником) військової частини, щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;
- посадові особи органів військового управління Збройних Сил України (далі – орган військового управління), органу управління Державної спеціальної служби транспорту (далі – орган управління ДССТ), які уповноважені на те відповідними начальниками органів військового управління, органу управління ДССТ щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;
- посадові особи органів управління Служби правопорядку, які уповноважені на те відповідними начальниками органів управління Служби правопорядку.

Також, відповідно до статті 1 глави 2 Інструкції протокол за вчинення адміністративних правопорушень, передбачених [статтями 172-10-172-20](#) КУпАП, складається:

- командиром (начальником) військової частини або уповноваженим ним командиром підрозділу (далі - уповноважена посадова особа військової частини) у разі виявлення ним безпосередньо факту вчинення підлеглим військовослужбовцем (військовозобов'язаним) військового адміністративного правопорушення або отримання інформації про вчинення такого правопорушення від інших осіб;
- уповноваженою посадовою особою органу військового управління, органу управління Служби правопорядку, органу управління ДССТ у разі виявлення нею безпосередньо факту вчинення військовослужбовцем (військовозобов'язаним) військового адміністративного правопорушення або отримання інформації про вчинення такого правопорушення від інших осіб.

При цьому, уповноваженій посадовій особі надається термін щодо складання протоколу не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких під розписку вручається військовослужбовцю (військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності.

Слід вказати, що уповноважена посадова особа військової частини, яка склала протокол щодо підлеглого військовослужбовця (військовозобов'язаного), який вчинив військове адміністративне правопорушення, на протязі трьох діб повідомляє безпосереднього командира (начальника) військової частини, де проходить службу (збори) зазначений військовослужбовець (військовозобов'язаний).

До протоколу долучаються матеріали (докази), що підтверджують факт вчинення військового адміністративного правопорушення (рапорти посадових осіб, заяви, пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків правопорушення, інші документи, які стосуються правопорушення).

Командир (начальник) військової частини (начальник органу військового управління, органу управління ДССТ) протягом п'яти діб надсилає до органу управління Служби правопорядку та відповідної прокуратури, у зоні діяльності яких військова частина виконує завдання за призначенням (дислокується орган військового управління, орган управління ДССТ), завірену копію протоколу, складеного уповноваженими посадовими особами військової частини.

Справа не пізніше ніж у триденний строк з дати складання протоколу із супровідним листом, підписаним командиром (начальником) військової частини (начальником органу військового управління, органу управління Служби правопорядку, органу управління ДССТ), надсилається до суду, про що робиться запис у журналі обліку протоколів про. Після отримання відомостей про прийняте судом рішення у справі до журналу обліку протоколів вносяться відомості, а саме номер та дата винесення постанови, відомості про суд (суддю), який виніс постанову.

Для зміцнення законності та військової дисципліни у Збройних Силах України відповідно до Закону України від 7 березня 2002 року № 3099-III «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [16] створено Військову службу правопорядку (далі – Служба правопорядку), яка як спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України призначена для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України; а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах [16].

Відповідно до частини 1 статті 7 Закону військовослужбовцям Служби правопорядку під час виконання покладених на них завдань щодо здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності надається право:

- перевіряти у військовослужбовців і військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, а на території військових частин (військових об'єктів) також в інших осіб документи, що посвідчують їх особу, та інші документи, необхідні для з'ясування питань, що належать до компетенції Служби правопорядку, а також у разі підозри їх у вчиненні [кримінальних](#) чи інших правопорушень;
- викликати осіб, зазначених у пункті 2 цієї статті, для дачі пояснень у справах про правопорушення, що знаходяться в її провадженні;

- затримувати і тримати військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів на гауптвахтах Служби правопорядку з метою застосування тимчасового запобіжного заходу;
- затримувати осіб у військовій формі одягу, які мають виражені ознаки психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для оточуючих, з негайним повідомленням лікувального закладу або командирів (начальників) військовослужбовців для вирішення питання щодо їх негайного огляду у відповідних лікувальних закладах;
- відповідно до вимог цього та інших законів України проводити особистий огляд або обшук затриманих осіб, зазначених у пунктах 2 і 4 цієї статті, огляд речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, що можуть бути речовими доказами або є небезпечними для оточуючих;
- складати протоколи про адміністративні правопорушення стосовно військовослужбовців у випадку та в порядку, передбачених законами України, а також у разі вчинення адміністративних правопорушень іншими особами, зазначеними в пункті 2 цієї статті;
- у випадках та в порядку, передбачених [Кодексом України про адміністративні правопорушення](#), передавати матеріали про адміністративні правопорушення на розгляд органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про такі адміністративні правопорушення;
- вносити у межах своєї компетенції відповідним органам виконавчої влади, військовому командуванню, органам військового управління, органам місцевого самоврядування, громадським організаціям або посадовим особам підприємств, установ та організацій незалежно від їх підпорядкування і форми власності подання щодо усунення порушень закону, причин і умов, що їм сприяють. Не пізніш як у місячний строк по поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка його надіслала;
- зупиняти військові транспортні засоби Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, у разі порушення їх водіями правил дорожнього руху, за наявності ознак, що свідчать про технічну несправність транспорту або забруднення ним довкілля, а також відомостей про те, що він використовується з протиправною метою чи не за призначенням, з метою їх огляду і перевірки у водіїв документів на право користування та керування транспортними засобами, дорожніх листів, відповідності вантажів, що перевозяться, товарно-транспортним документам. Проводити технічний огляд транспортних засобів Збройних Сил України;
- направляти у разі необхідності на медичний огляд водіїв військових транспортних засобів. Затримувати та відстороняти від керування військовими транспортними засобами осіб, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, а також тих, які не мають документів на право керування або користування транспортними засобами, вживати щодо водіїв інші заходи, передбачені законодавством;
- використовувати передбачені відповідними нормативно-правовими актами технічні засоби для виявлення та фіксації порушень правил дорожнього руху, забороняти використання військових транспортних засобів, технічний стан яких загрожує безпеці дорожнього руху чи довкілля або номери агрегатів яких не відповідають записам у реєстраційних документах; затримувати і доставляти в установленому законодавством порядку військові транспортні засоби для тимчасового тримання на спеціальних майданчиках чи стоянках;

- перевіряти у військових частинах виконання контрольних і профілактичних заходів щодо забезпечення безпеки дорожнього руху;
- проводити огляд військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також використовувати у випадках, визначених законом, спеціальні технічні засоби для проведення такого огляду [16].

З метою посилення відповідальності щодо порядку організації та несення патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України, підвищення ефективності виконання завдань щодо забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців наказом МОУ від 10 жовтня 2016 року № 515 була затверджена «Інструкція про організацію патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України» [17], яка визначає основні завдання, механізм організації та несення патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України щодо забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців у місцях дислокації військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій, на вулицях і в громадських місцях, а також у військових містечках Збройних Сил України, права та обов'язки патрулів і посадових осіб Служби правопорядку під час несення служби, порядок застосування ними заходів адміністративного примусу до військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів під час проходження зборів, а також працівників Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків.

Проте, слід зазначити, що право на складання протоколів про адміністративні правопорушення стосовно військовослужбовців (військовозобов'язаних) та працівників у випадках, передбачених статтею 44, частинами другою і третьою статті 123, статтями 173, 174, 178, 182, 184-1, 185, 185-7 КУпАП надано:

- начальнику органу управління Служби правопорядку, начальник підрозділу Служби правопорядку в гарнізонах та їх заступники;
- посадовій особі органу управління Служби правопорядку (підрозділу Служби правопорядку в гарнізоні), відповідальна за організацію патрульно-постової служби;
- начальнику патруля.

Щодо підвідомчості розгляду військових адміністративних правопорушень територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, відповідно до Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 23 лютого 2022 року № 154 (далі – ТЦК та СП) [18] ТЦК та СП на підставі статті 235 КУпАП розглядають справи про такі адміністративні правопорушення:

1) про порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку (стаття 210 КУпАП):

- об'єктом даного адміністративного правопорушення є суспільні відносини у сфері виконання призовниками, військовозобов'язаними та резервістами правил військового обліку;
- об'єктивна сторона правопорушення виражається у порушенні законодавства України про військовий обов'язок і військову службу, а саме, у порушенні правил військового обліку, неявці на виклик до військового комісаріату без поважних причин або несвоєчасному поданні в обліковий орган відомостей про зміну свого місця проживання, освіти, місця роботи, посади, а також у порушенні порядку проходження навчальних зборів (занять) у навчальних закладах;
- суб'єкт адміністративного правопорушення – спеціальний (військовозобов'язані, призовники, резервісти);

- суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і у формі необережності.

2) про порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію (стаття 210¹ КУпАП):

- об'єктом даного адміністративного правопорушення є суспільні відносини у сфері забезпечення призову, мобілізації та мобілізаційної підготовки;
- об'єктивна сторона правопорушення полягає у порушенні законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, що виражається у відмові від проходження військової служби, служби у військовому резерві або від виконання військового обов'язку у запасі;
- суб'єкт адміністративного правопорушення – спеціальний (військовозобов'язані, призовники, резервісти);
- суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і у формі необережності.

3) про зіпсуття військово-облікових документів чи втрату їх з необережності ([стаття 211](#) КУпАП (крім правопорушень, вчинених військовозобов'язаними чи резервістами, які перебувають у запасі Служби безпеки України або Служби зовнішньої розвідки України)):

- об'єктом цього правопорушення є порядок зберігання обліково-військових документів;
- об'єктивна сторона правопорушення полягає в умисному зіпсутті або недбалому зберіганні призовниками, військовозобов'язаними, резервістами обліково-військових документів, яке спричинило їх втрату;
- суб'єкт адміністративного правопорушення – спеціальний (військовозобов'язані, призовники, резервісти);
- суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і у формі необережності.

Як видно з перелічених статей найбільш зловбоденною на сьогодні для держави залишається норма з порушенням призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку.

Посилаючись на частину 2 статті 255 КУпАП, слід вказати, що «У справах про адміністративні правопорушення, розгляд яких віднесено до відання органів, зазначених у [статтях 222 - 244²¹, 244²⁴](#) цього Кодексу, протоколи про правопорушення мають право складати уповноважені на те посадові особи цих органів» [4], а саме, начальник ТЦК та СП.

Проте ТЦК та СП не наділені правом розгляду справ про адміністративні правопорушення вчинених військовозобов'язаними чи резервістами, які перебувають у запасі Служби безпеки України або Служби зовнішньої розвідки України.

До речі слід зазначити, що сьогодні, інколи складається така згубна практика, коли з метою швидкого виконання своїх обов'язків, працівники ТЦК та СП намагаються вручити військовозобов'язаному папірець з реквізитами суми штрафу без постанови, підписаної керівником ТЦК та СП, що є порушенням чинного законодавства і може свідчити про зловживання працівниками ТЦК та СП своїми правами. Лише на підставі постанови керівника ТЦК та СП про накладення адміністративного стягнення закон дозволяє притягнути військовозобов'язаного та прирівняних до них осіб до адміністративної відповідальності.

Відповідно до Інструкції зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення [15], повноважена посадова особа складає протокол не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких під розписку вручається військовослужбовцю

(військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності. Якщо правопорушенням заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі. До протоколу долучаються матеріали (докази), що підтверджують факт вчинення військового адміністративного правопорушення (рапорти посадових осіб, заяви, пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків правопорушення, інші документи, які стосуються правопорушення).

Складений протокол та матеріали про військове адміністративне правопорушення не пізніше наступного дня після складання протоколу реєструються в Журналі обліку протоколів про військові адміністративні правопорушення. Журнал обліку протоколів має бути прошитий, прошнурований, пронумерований, підписаний начальником ТЦК та СП та скріплений печаткою. Складений протокол та матеріали про військове адміністративне правопорушення формуються у справу про військове адміністративне правопорушення. Джерелом інформації про обставини справи слугують не лише матеріали, надані учасниками провадження або їх представниками, а й пояснення свідків, висновки експертів і спеціалістів, документи та відомості [15].

Розглядаючи справу, начальник ТЦК та СП повинен забезпечити належність і повноту з'ясування всіх її обставин, при необхідності з'ясувати обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність.

Військовозобов'язаний, який притягається до адміністративної відповідальності, має право: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження; оскаржити постанову по справі.

Справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності військовозобов'язаного, який притягається до адміністративної відповідальності. Під час відсутності цієї особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи.

Відповідно до частини 1 статті 277 КУпАП справи про адміністративні правопорушення за статтями 210-211 КУпАП розглядаються у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання органом (посадовою особою), правомочним розглядати справу про військові адміністративні правопорушення [4].

Розглянувши справу про адміністративне правопорушення, начальник ТЦК та СП відповідно до статей 284 та 285 КУпАП виносить одну з таких постанов:

- 1) про накладення адміністративного стягнення;
- 2) про закриття справи.

Постанова оголошується негайно після закінчення розгляду справи.

Копія постанови протягом трьох днів вручається або висилається військовозобов'язаному, щодо якого її винесено.

Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено. Скаргу на постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути подано протягом десяти днів з дня винесення постанови.

Висновки

На сьогоднішній день аналіз практики розгляду справ про військові адміністративні правопорушення свідчить про наявність прогалин у законодавстві, які значною мірою перешкоджають здійсненню судочинства з дотриманням усіх закріплених принципів.

З метою реєстрації даних про всі правопорушення, вчинених військовослужбовцями під час перебування на військовій службі, а військовозобов'язаними (резервістами) – у період проходження зборів існує потреба у нагальному створенні в Україні Єдиного реєстру військових правопорушень, який стане єдиною базою даних, відповідно до якої буде здійснюватися збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних про кримінальні та адміністративні військові правопорушення. Організаційно-правове забезпечення реєстру можна покласти на військову прокуратуру.

Крім вказаних причин, пов'язаних із розглядом справ про військові адміністративні правопорушення, у зв'язку із шаленим судовим навантаженням на діючих суддів, браком достатнього часу для вивчення особливостей вчинення правопорушення і, насамперед, відсутністю військового досвіду характерного для воєнного стану і бойових дій, трапляються випадки неправильного тлумачення норм права, що матимуть негативні наслідки для військовослужбовців. Все це наводить нас на думку про відновлення військових судів в Україні, комплектацію яких можна здійснити з судів, які проходять військову службу у бойових підрозділах. Саме, військові суди здатні забезпечити належне правосуддя у розгляді справ про військові правопорушення в умовах воєнного часу.

Список використання джерел

1. Військова юстиція та захист прав військових. Огляд міжнародного досвіду та тенденцій в Україні / [А. Володенкова, Л. Галан, Д. Гаценюк, А. Заволока, А. Крикун-Труш, А. Пашкіна]; За заг. ред. А.Крикуна-Труша та Л.Галан. Київ, 2023. С. 6.
2. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023/print>.
3. Верховний Суд докладає максимум зусиль для формування судової практики щодо проблемних питань та забезпечення її єдності – Голова ВС. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1755596/on.rada.gov.ua/laws/show/273/2023/print>.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР. (БВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text/>.
5. Про затвердження Інструкції з надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові адміністративні правопорушення та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту»: наказ МО України від 29.11.2018 N 604. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1451-18#Text>.
6. Кримінальний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
7. Рада ратифікувала Римський статут. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3897252-rada-ratifikuvala-rimskij-statut.html>.
8. Воєнні злочини: особливості кваліфікації за міжнародним та національним законодавством. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_voen_zlochunu_NSHSU.pdf/.

9. Нюанси судового розгляду військових адміністративних правопорушень https://jurliga.ligazakon.net/news/230008_nyuansi-sudovogo-rozglyadu-vyskovikh-admnstrativnikh-pravoporushen/.
10. Аналіз судової практики розгляду суддями справ про адміністративні правопорушення, передбачені главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» Кодексу України про адміністративні правопорушення. URL: https://mka.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud_4812/%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0%2013-%D0%91%20%D0%9A%D0%A3%D0%BF%D0%90%D0%9F.pdf.
11. Аналіз судової практики розгляду суддями справ про адміністративні правопорушення, передбачені главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» Кодексу України про адміністративні правопорушення. URL: https://mka.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4812/%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0%2013-%D0%91%20%D0%9A%D0%A3%D0%BF%D0%90%D0%9F.pdf.
12. Про затвердження Інструкції з надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові адміністративні правопорушення та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту: наказом МОУ від 29 листопада 2018 року № 604. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1451-18#Text/>.
13. Про затвердження Змін до Інструкції з надання доповідей і донесень про події, кримінальні правопорушення, військові адміністративні правопорушення та адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, порушення військової дисципліни та їх облік у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту: наказ МОУ від 02 березня 2021 року № 54. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0486-21#Text/>.
14. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці», в якому збільшено розміри штрафів за адміністративне правопорушення: Закон України від 13 грудня 2022 року за № 2839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text>.
15. Про затвердження Інструкції зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення: наказ МОУ від 23 жовтня 2021 року № 329. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1622-21#Text>.
16. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 7 березня 2002 року № 3099-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text>.
17. Інструкція про організацію патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України: наказ МОУ від 10 жовтня 2016 року № 515. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1429-16#Text>.
18. Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки: постанова Кабінету міністрів України від 23 лютого 2022 року № 154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-%D0%BF#Text>.